

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ – САМООРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ

Ольга Коменда

Постаті Федора Якименка та Якова Степового в контексті теорії універсальної творчої особистості

Яскравим прикладом універсальної творчої особистості в українській музичній культурі першої половини ХХ століття є постаті братів Федора Якименка та Якова Степового. Федір Якименко відомий як композитор, піаніст, диригент, педагог, культурний діяч та музикознавець, автор низки статей, написаних для «Російської музичної газети» як у харківські роки (1906–1912)¹, так і під час подорожі до Ніцци (1911) [5]. Крім музикознавчої праці, виступав як концертуючий піаніст і диригент хору. У Ніцці (1904–1905) – керував церковним хором, у Харкові (1906–1912) – диригував у симфонічних зібраннях, у Петербурзі (1913–1922) – брав участь у концертах українського літературно-художнього товариства [4], виступав як піаніст та диригент в шевченківських концертах, в т. ч. у Франції та Швейцарії.

Ф. Якименко вів активну педагогічну діяльність. Зокрема, з 1897 року працював учителем на диригентських курсах Придворної хорової капели в Петербурзі. Згодом – директором та викладачем музично-теоретичних дисциплін в музичній школі та музичному училищі ІРМТ у Тифлісі (1901–1903) та Ніцці (1903–1906). У 1906–1912 роках викладав музично-теоретичні дисципліни в Харківському музичному училищі та Інституті шляхетних дівчат, у 1913–1923-х – композицію і теорію музики у Санкт-Петербурзькій консерваторії (1900–1901) [1], у 1924–1925 роках працював професором та деканом Українського Педагогічного Інституту імені

---

¹ У різних джерелах [5; 4; 1] неодноразово спостережено неточності з похибкою у один / два роки щодо інформації про перебування Ф. Якименка в тому чи іншому місті чи країні.

М. Драгоманова у Празі, де його учнями були З. Лисько та Ф. Колесса [4], і де був написаний та виданий підручник «Курс практичної гармонії».

У композиторській спадщині Ф. Якименка чільне місце посідає інструментальна музика. Композитор є автором двох симфоній, кількох симфонічних поем, оркестрової сюїти, увертюри, струнного тріо, віолончельної та скрипкової сонат, багатьох фортепіанних творів і солоспівів, хорових обробок народних пісень, церковних піснеспівів. Він – автор трьох балетів та опери «Фея снігів». Творчою працею займався упродовж всього життя. Особливо інтенсивними в творчому відношенні виявилися празький та паризький періоди. Саме там Ф. Якименко найбільш послідовно звертався до українських мотивів. Творча спадщина митця налічує понад 700 творів, близько сотні з яких надруковано у різних видавництвах, значна частина – зберігається у рукописах.

Роль провідної діяльності в структурі творчого універсалізму Ф. Якименка відіграла композиторська праця, роль другої важливої – педагогічна діяльність². Тип творчої особистості – універсал-композитор. Останнє зумовлено не лише масштабністю і цінністю композиторського доробку митця, але і й усвідомленням власних діяльнісних пріоритетів (Ольга Ващук [1] вказує на те, що переїзд Ф. Якименка до Франції спонукало бажання опублікувати свої твори).

Багато чого спільного можна знайти між діяльністю Федора Якименка та Якова Степового: в багатогранності творчої самореалізації – композиторів, піаністів, педагогів, громадських діячів, у схожості зацікавлень у сфері музичної критики (співпраця з «Російською музичною газетою»), інтенсивності занять композицією. Водночас, у Я. Степового необхідно відзначити сильніший інтерес до громадської діяльності (як у К. Стеценка та у М. Лисенка), натомість менше зацікавлення педагогікою (цілком можливо зумовлене воєнним часом і передчасним відходом – у віці 38 років, що є майже вдвічі меншим від віділеного Ф. Якименку).

---

² Це відзначає і М. Грінченко [2, с. 511–512], характеризує Ф. Якименка як композитора і педагога.

Яків Степовий належить до фундаторів національної композиторської школи. Його творча спадщина містить солоспіви, хорові і фортепіанні композиції, твори для дітей. Домінуючим жанром є камерний, головним родом і способом вираження – ліризм. До характерних зразків творчості Я. Степового належать вокальні цикли «Барвінки», «Пісні настрою», «Три вірші Максима Рильського», вальси, мазурки для фортепіано, «Прелюд пам'яті Т. Шевченка». З дидактичною метою композитором було створено три збірки творів для дітей³.

Як музичний критик Яків Степовий працював після закінчення консерваторії (з 1909 року): робив дописи для «Російської музичної газети» та журналу «Музика», що видавався в Москві [3, с. 369]. У 1912–1913 роках – опублікував низку рецензій на хорові твори, кілька статей, в т. ч. присвячених творчості М. Лисенка [2, с. 518]. Як піаніст – виступив з двома сольними авторськими концертами у 1911 році та 1912 році – в Москві та Петербурзі. Ні музично-критична, ні виконавська діяльність Я. Степового не були масштабними.

Більш важливу роль у структурі творчої діяльності Я. Степового відіграла музично-громадська праця. Після 1917 року музикант працював завідувачем музичної частини Української музичної драми Леся Курбаса, брав участь в організації студії цього театру, діяльності художньої ради Київського оперного театру, долучився до створення і художнього керівництва Державним вокальним ансамблем, Державним струнним квартетом, з 1919 року працював завідувачем секції національної музики у Всеукраїнському комітеті мистецтв Наркомосвіти, займався організацією концертів в консерваторії, робітничих клубах, на фабриках. Разом зі К. Стеценком працював над проєктом створення державного диригентського інституту, разом із Б. Яворським – над відкриттям Народної консерваторії. За ініціативи Я. Степового було створено симфонічний оркестр імені М. В. Лисенка.

---

³ Зокрема, три випуски «Пролісків», що містять близько 150 обробок та оригінальних хорів, «Кобзар» та «П'ять шкільних хорів», що разом включають 25 пісень і складають т. зв. «малий музичний «Кобзар», а також «Шкільні хори», куди ввійшло 94 композиції.

Значну роль у багатогранності творчих інтересів Я. Степового відіграла музична педагогіка. Світова війна застала композитора на посаді вчителя загальної школи на Василівському острові в Петербурзі [2, с. 518]. Проте вже починаючи з 1917–1918 навчального року, Я. Степовий – викладач Київської консерваторії⁴.

Підсумовуючи, необхідно наголосити близькість вихідних даних обох музикантів (рідних братів) і значну віддаленість їхніх творчих результатів. Сприятливі обставини творчої реалізації Ф. Якименка у Празі та Парижі зумовили розквіт його композиторського і педагогічного обдарування. Я. Степовий, натомість змушений був, підкоряючись вимогам часу, левову частку своєї творчої енергії віддати на громадську діяльність.

Отже, різниця між універсалізмом Федора Якименка та Якова Степового, як значущих постатей української музики, представників одного покоління та рідних братів є підтвердженням специфіки виявлення універсальної творчої особистості в умовах української національної музичної культури. Схожі в багатогранності творчої самореалізації, зацікавленні музичною критикою, інтенсивності занять композицією, вони постають типологічно відмінними в структурах їхніх універсальних творчих особистостей: Ф. Якименко – універсал-композитор, Я. Степовий – універсал-громадський діяч. Причина – сприятливі обставини творчої реалізації Ф. Якименка як композитора у Празі та Парижі та несприятливі обставини творчої реалізації Я. Степового як композитора в Україні, що потребувала на той час не стільки творчих артефактів, як, передусім, становлення хоч яких музично-культурних інституцій.

Література

1. Ващук О. Постать Ф. Якименка: нотатки творчої біографії. *Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство*. Вип. 13. 2004. С. 137–144.

---

⁴ У цей час Я. Степовий працював над підручником з теорії музики [2, с. 518].

2. Грінченко М. О. Вибране / упоряд. і ред. М. Гордійчука. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. 529 с.
3. Ольховський А. Нарис історії української музики / підгот. до друку, наук. ред., вст. ст., комент. Л. Корній. Київ : Музична Україна. 2003. 512 с.
4. Савченко І. Федір Якименко. До 140-річчя від дня народження. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2759> (дата звернення: 12.06.2019).
5. Шульгіна В. Д. Акименко Федір Степанович. *Енциклопедія сучасної України*. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43441 (дата звернення 12.06.2019).

Валерій Пацунов

Сценографічна режисура

У 60–90-х рр. ХХ століття на європейському театральному просторі стався стрімкий злет сценографічного мистецтва. Сценографи нової хвилі Ю. Шайна, Е. Кочергін, Д. Боровський, Д. Лідер та ін. запропонували світові дієву образно-ігрову модель метафоричної сценографії. Нова сценографічна мова почала успішно замінити літературну, яка задовго до сценографічного буму, за висловом Леся Курбаса, «заволоділа театром і вбила і його, і актора» [1, с. 41]. Сценографи «брутально» увірвались на режисерську територію, яку режисери здали без бою, підхопивши сценографічний виклик. І саме ці режисери проклали траєкторію театральної магістралі у ХХІ ст.: П. Брук, П. Штайн, Ю. Любимов (5) та ін. (6; 7). І відтоді образно-пластичне мислення творців вистави стає одним із вирішальних факторів успіху сценічного твору. Різко активізувався процес асиміляції двох провідних театральних професій. Сценографам, які перехопили у режисерів прерогативу визначення пластичної концепції вистави, режисери відповіли зустрічним активним втручанням у мистецтво сценографії. В результаті цієї мутації сучасний режисер озброївся

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
Факультет культури і мистецтв

*Актуальні проблеми розвитку
українського мистецтва:
культурологічний, мистецтвознавчий,
педагогічний аспекти*

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
VI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
24 березня 2021 року**

Луцьк
2021

УДК 7.036(477)(08)
ББК85.103(4УКР)я431
А 43

Рекомендовано до друку вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (Протокол № 4 від 29 квітня 2021 року)

Редакційна колегія

Ігнатова Л.П. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства факультету культури і мистецтв

Охманюк В.Ф. – заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музично-практичної підготовки факультету культури і мистецтв

Панасюк С. Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства факультету культури і мистецтв

Степанчук А.В. – методист факультету культури і мистецтв

Рецензенти

Новакович М.О. – доктор мистецтвознавства, професор кафедри музичної медієлінгвістики та україністики Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка

Кіндер К.Р. – кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри хореографії факультету культури і мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки

Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти [Текст] : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луцьк, 24 березня 2021р.) / наук.ред. кандидата пед. наук, доцента Панасюк С.Л. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. Вип.1. 120 с.

Збірник містить матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти», що окреслили широкий спектр актуальних питань теорії та історії мистецтва, філософсько-естетичних проблем мистецтва, провідних тенденцій розвитку психолого-педагогічної науки та динаміку соціокультурних процесів.

Матеріали конференції друкуються мовою оригіналу в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники несуть відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК7.036(477)(08)
ББК85.103(4УКР)я431

©Волинський національний
університет імені Лесі Українки, 2021

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА:
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ, МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ, ПЕДАГОГІЧНИЙ
АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ
VI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
24 березня 2021 року

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Волинський фаховий коледж культури і мистецтв імені Ігоря Стравінського
Волинської обласної ради
Київський національний університет культури і мистецтв
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка
Рівненський державний гуманітарний університет

Степанчук А.В. (укладання, обкладинка -ідея), 2021
Голощук О.О. (обкладинка), 2021